

DR BARBARA PĘDZICH

# **BŁĘDY STYLISTYCZNE**

Materiał opracowano w ramach projektu *Pilotaż nowych egzaminów maturalnych*,  
Działanie 3.2. Rozwój systemu egzaminów zewnętrznych,  
Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty,  
Program Operacyjny Kapitał Ludzki.



### Uwagi wprowadzające

Za rażące błędy stylistyczne należy uznać takie odstępstwa od wzorcowej normy językowej współczesnej polszczyzny, które odznaczają się jedną z poniższych cech:

- a) powodują powstanie fragmentu niespójnego stylistycznie, zawierającego elementy właściwe różnym stylom językowym;
- b) utrudniają lub uniemożliwiają zrozumienie fragmentu tekstu zgodne z intencją nadawcy;
- c) powodują nieuzasadnione powtórzenia.

Błędy stylistyczne odznaczające się wymienionymi cechami polegają zwykle na nieumiejętnym doborze środków językowych, niedostosowanym do stylu wypracowania maturalnego. W różnym stopniu naruszają też trzy podstawowe właściwości tzw. dobrego stylu: jasność, prostotę i zwięzłość.

Wymienione przyczyny rażących błędów stylistycznych są podstawą poniższej klasyfikacji. Każdy typ błędu zilustrowano przykładami pochodzącymi z wypracowań uzyskanych w wyniku pilotażu zadań maturalnych z języka polskiego.

Należy podkreślić, że odstępstwa stylistyczne od normy językowej, którym nie można przypisać żadnej ze wskazanych wyżej pięciu cech, powinny być traktowane jako błędy nierażące.

## Rażące błędy stylistyczne

Błędy powodujące niespójność stylistyczną, polegające na nieuzasadnionym łączeniu elementów różnych stylów językowych

Większość tego typu błędów spotykanych w wypracowaniach maturalnych polega na mieszaniu elementów stylu wysokiego i stylu kolokwialnego. Przykładem, który dobrze ilustruje ten rodzaj odstępstwa od normy stylistycznej, jest następujący fragment:

*Mój kolega napisał niedawno na język polski bardzo dobrą, a przynajmniej taką w moim odczuciu, pracę. Pani profesor kazała nam napisać tekst stylizowany na język biblijny. Jak można się domyślić – nastąpił wysyp przypowieści; przypowieść Roberta (bo tak ów kolega się zowie) traktowała o młodych mieszkańcach warszawskiej Pragi dokonujących konfiskaty mienia przypadkowego turysty. (...) Dwie godziny ciężkiej pracy poskutkowały soczystą, jędrną szóstką w dzienniku (szuszenie, należało mi się).*

W zacytowanej wypowiedzi pojawiają się zarówno wyrażenia właściwe oficjalnej odmianie polszczyzny, jak i określenia kolokwialne. Można tu wskazać elementy typowe dla różnych odmian polszczyzny i o różnym nacechowaniu stylistycznym: sformułowania książkowe (*w moim odczuciu, ów, zowie się, poskutkowały, traktowała o*), określenia urzędowe (*dokonujących konfiskaty mienia*), środki językowe typowe dla języka artystycznego (por. przenośne określenie *soczysta, jędrna szóstka*) oraz elementy potocznej odmiany języka (por. nacechowane określenie *wysyp* czy wzorowane na języku mówionym wtrącenie *szuszenie, należało mi się*).

Oprócz niespójności stylistycznej razi również opis rzeczywistości typowy dla języka urzędowego – o praskich przestępcach okradających turystów autor pisze jako o *młodych mieszkańcach warszawskiej Pragi dokonujących konfiskaty mienia*. Taki sposób opisu jest być może zabiegiem celowym, wywołuje jednak efekt humorystyczny.

Rażącym naruszeniem normy językowej jest też wplatanie do zdania pojedynczych wyrazów potocznych, kontrastujących stylistycznie z językiem wypracowania, por.:

- *[Tomasz Judym] Chce nieść naukę i pomoc biednym. Nie odnajduje się w Paryżu ani Warszawie, w końcu ląduje na południu Polski jako lekarz robotników.*
- *Celem utworu jest ostrzeżenie młodych, by nie dali się otumanić przez współczesny świat (...).*

Niekiedy użycie ekspresywnych wyrazów potocznych może wynikać z tego, że uczeń bezrefleksyjnie powtarza sformułowania, które pojawiły się w analizowanym przez niego utworze, por.:

*Następnie podmiot liryczny nawołuje do młodych, by się obudzili i zobaczyli, że są wykorzystywani jako ciemna masa, która nie potrafi samodzielnie myśleć i nie ma własnego zdania.*

Powyższy opis jest nawiązaniem do słów z wiersza Tadeusza Różewicza *Odnaleźć samego siebie*:

*jesteście przerabiani*

*na masę*

*masę ludzką*

*masowego odbiorcę*

*jesteście przerabiani*

*na ciemną masę*

*na masę towarową*

Autor wypracowania nie dostrzegł jednak potocznego nacechowania wspomnianego wyrażenia i potraktował je jako neutralny element opisu.

Równie rażące jest wspomniane już wplatanie do tekstu wypracowania sformułowań typowych dla innych stylów funkcjonalnych, np. naukowego, czy – jak w poniższych przykładach – urzędowego, por.:

- *Jagna miała swój „przepis na życie”, co było powodem nienawiści mieszkańców wsi do jej osoby. Ciężko jej było przetrwać w tym miejscu zamieszkania.*
- *Podmiot liryczny snuje refleksje na temat sporządzania życiorysu.*

Wyróżnione określenia silnie kontrastują z pozostałą częścią zdania, ujmują bowiem opisywane zjawiska w sposób schematyczny, sformalizowany, typowy dla stylu urzędowego.

Ponadto jako rażące należy ocenić używanie określeń *pan*, *pani*, *mężczyzna*, *kobieta* itp. w odniesieniu do cytowanych autorów, por.:

- *Na pewno każdy młody człowiek wie, kim był Pan Łukasiewicz, czym zasłużył się Kościuszkowi i co milego dla naszych uszu podarował nam Chopin.*
- *Uświadomił mi to przytoczony fragment autorstwa pana Pelca.*
- *Pani Szymborska chciałaby Eklezjaście zadać pytanie a propos jego rozwoju.*
- *W podanym fragmencie kobieta stawia wiele tez dotyczących tego zagadnienia, chcąc udowodnić rolę tej epoki.*
- *Z tymi ramami czasowymi nie zgadza się Maria Janion. Kobieta uważa, że ta epoka trwała o wiele dłużej (...).*

Błędy utrudniające lub uniemożliwiające zrozumienie fragmentu tekstu zgodne z intencją nadawcy

Formułowanie myśli w taki sposób, który uniemożliwia właściwe zrozumienie tekstu lub przyczynia się do jego nietrafnej interpretacji, również należy ocenić jako rażący błąd stylistyczny.

Częstą przyczyną tego rodzaju błędów jest posługiwanie się zbyt zawiłym, niejasnym językiem i używanie nieprecyzyjnych określeń, luźno związanych z tematem wypowiedzi, por.:

*„Życiorys” pozostaje nim więc tylko z nazwy, gdyż życie człowieka, bogate w psychologiczne wrażenia i wspomnienia, na rzecz konkretnej biurokracji musi być ich pozbawione, a znaczenie mogą mieć tylko „suche” informacje.*

Trudno się domyślić, co ma na myśli autor tego fragmentu, pisząc o „konkretnej biurokracji” i o tym, że życie musi pozbawione „psychologicznych wrażeń i wspomnień”. Podobnie niejasna jest następująca wypowiedź:

*Młodzież w wierszu przedstawiana jest jako grupa, która się stale powiększa, ponieważ każdemu zależy aby do jakiejś przynależności należeć.*

Zdanie to razi również ze względu na użycie w bliskim sąsiedztwie wyrazów podobnych brzmieniowo i znaczeniowo, przez co wypowiedź nie tylko jest niezrozumiała, lecz także sprawia wrażenie niedbale sformułowanej, nieprzemyślanej.

Szczególnie niejasne i mało precyzyjne są wypowiedzi, w których opisuje się rzeczywistość w sposób ogólnikowy, z wykorzystaniem wyrazów o bardzo szerokim znaczeniu, por.:

*Jednocześnie nie da się tak zrobić, a przynajmniej nie powinno się tak robić, by będąc dziś traktować tylko o wczoraj, ponieważ wczoraj nie służy do tego.*

Dużym stopniem ogólności odznaczają się też zdania, w których nadużyto zaimków (zwłaszcza wskazujących lub nieokreślonych), por.:

*Tak jak pisał Pelc, Szekspir wziął trochę tego co już było, dodał coś od siebie i powstało coś nowego, doskonałego.*

Wyjątkowo częstą przyczyną błędów stylistycznych utrudniających właściwą interpretację tekstu jest stosowanie skrótów myślowych, czyli zbyt skondensowanie treści zdania. Sens wypowiedzi bywa wówczas zaburzony, ponieważ pominięte zostaje pośrednie ogniwo rozumowania. Podajmy kilka przykładów takich błędów:

*[Wokulski] zamiast pochodzenia sam musiał na wszystko ciężko pracować, los nie był dla niego łaskawy.*

**KOMENTARZ:** Uczeń miał zapewne na myśli, że Wokulski wzbogacił się dzięki swojej ciężkiej pracy – w przeciwieństwie do tych, którzy zawdzięczają swój majątek zamożnej rodzinie. Sformułowanie *zamiast pochodzenia sam musiał na wszystko ciężko pracować* jest jednak zbyt eliptyczne i zmusza czytelnika do domyślania się informacji, które powinny być podane wprost.

*[Werter] Skończył zarówno z terażniejszością i przeszłością, czyli jednością, odbierając sobie życie.*

**KOMENTARZ:** Autor nie wyjaśnił, że jego zdaniem terażniejszość i przeszłość tworzą „jedność”, ani nie uzasadnił takiego przekonania – podał je w swojej wypowiedzi jako oczywisty wniosek.

*Poetka (...) pragnie zwrócić uwagę na personalne znaczenie ludzkiego życia. Życiorys, bowiem, nie ma go w ogóle.*

**KOMENTARZ:** Autor prawdopodobnie miał na myśli to, że w dokumencie, jakim jest życiorys, nie uwzględnia się informacji dotyczących spraw osobistych (czy też ważnych w życiu człowieka – sformułowanie *personalne znaczenie ludzkiego życia* jest niejasne). Zostało to jednak ujęte zbyt skrótowo, przez co trudno zrozumieć zdanie.

*Bezinteresowność, zaangażowanie było niegdyś najlepszym, co artysta mógł podarować uciskanemu narodowi. Teraz byłoby to grzechem, grzechem dla zysków.*

**KOMENTARZ:** We wcześniejszym fragmencie swojego wypracowania uczeń wyraził opinię, że współcześni artyści nastawieni są wyłącznie na zysk. Mimo to sformułowanie *grzech dla zysków* jest nieprecyzyjne, zbyt eliptyczne i trudne do zrozumienia.



*W utworze można zauważyć wiele wskazówek, rad i informacji, ale również błędów i pomyłek, które popełniają ludzie ubiegający się o pracę.*

**KOMENTARZ:** Autor zdania powinien sprecyzować, że w omawianym przez niego wierszu jest mowa o popełnianych przez kogoś błędach i pomyłkach – w przeciwnym razie ze zdania wynika, że błędy te znalazły się w analizowanym utworze.

*Zagajewski zawarł w wierszu przerzutnie, np. „i głośnie w południe głosami / ambitnych filozofów i kupców”, które skłaniają odbiorcę do refleksji.*

**KOMENTARZ:** Nie jest jasne, dlaczego przerzutnie miałyby skłaniać odbiorcę do refleksji. Autor zdania wiedział zapewne o tym, że zastosowanie przerzutni może służyć zaskoczeniu czytelnika i pobudzeniu jego wyobraźni. Informacja ta zostaje tu jednak pominięta.

*W mieście panuje tylko smutek i radość zaczerpnięte z dzieł Chopina.*

**KOMENTARZ:** Autorowi chodziło zapewne o to, że słuchanie utworów kompozytora ma duży wpływ na emocje mieszkańców miasta. Zbyt skrótowe przedstawienie tej myśli nasuwa czytelnikowi humorystyczną interpretację zdania.

Wiele rażących błędów stylistycznych wynika z infantylnego, bardzo uproszczonego opisu rzeczywistości. Takie błędy świadczą z jednej strony o słabej sprawności językowej autora, z drugiej zaś dowodzą, że nie dość dobrze rozumie on omawiane przez siebie zagadnienia. Przykładami wypowiedzi sformułowanych w sposób naiwny, niepoważny są np. dwa zacytowane niżej fragmenty. Odwołano się w nich do wiedzy z zakresu teorii literatury, wykorzystanej jednak w sposób nieprzemyślany, przypadkowy do opisu jednostkowych sytuacji:

- *Mimo cierpienia mężczyzna nie podejmuje walki, aby naprawić swoje życie. Przeciwnie – ucieka, próbując zgubić problemy i miłość do Izabeli. Ostatecznie nawet, czerpiąc idee od romantyków, próbuje popełnić samobójstwo.*
- *Zakochując się od pierwszego wejrzenia w Izabeli Łęckiej sprowadził na siebie klęskę. Choć w początkowej fazie znajomości realizował konsekwentnie hasła pracy u podstaw, pracy organicznej dążące do rozwoju, bogacenia się i kształtowania nowego pokolenia, tak po odkryciu romansu wybranki w pociągu znika bez wieści, a nawet być może popełnia samobójstwo przez wysadzenie dynamitem jak głoszą plotki.*

Nieumiejętne powiązanie ogólnych pojęć kojarzonych z daną epoką z konkretnymi zachowaniami bohaterów powoduje zbyt dosłowną interpretację przytoczonych wypowiedzi. Takie błędy wynikają zwykle z tego, że uczniowi zależy na wykazaniu się wiedzą na określony temat, przekazuje ją jednak w sposób nieprzemyślany, nieudolny. Jeszcze wyraźniej widać to w następującym fragmencie:

*Gdyby wszyscy ludzie na ziemi uważali, że są tacy sami, że mogą razem zrobić naprawdę wiele to nie byłoby takich sytuacji, jak na przykład podczas powstania warszawskiego, gdzie ludzie znakomicie pokazali różnorodność swoich kultur. Mam tu na myśli nawet podział ludzi na powstańców i tych okrutnych z oddziału Urzędu Bezpieczeństwa.*

Do powstania nadmiernie uproszczonego obrazu rzeczywistości przyczynia się czasem stosowanie zbyt ogólnych określeń, które w danym kontekście są niestosowne, tak jak w poniższym fragmencie:

*Podmiot liryczny mówi „Płoną w nim ognie rozmów, / Ale nie stopy”. Jest to nawiązanie do dawnego zwyczaju palenia innowierców na stosach, który w tym mieście się nie przyjął.*

Nieporadny, infantylny sposób formułowania wypowiedzi może prowadzić do zbyt dosłownej interpretacji:

*Dużych stołów, przy których czas spędzić by mogła cała rodzina, obecnie jest, według autorki, coraz mniej.*

Autor chciał zapewne podkreślić, że wspólne posiłki rodzinne są w dzisiejszych czasach rzadkością, ujął jednak tę myśl w sposób zbyt uproszczony. Tego rodzaju udosłownienia sprzyjają humorystycznemu odczytaniu tekstu, por. poniższe fragmenty różnych prac:

- *Dla babci suknia, która odeszła na front była, być może, ważnym symbolem, czymś czego zwyczajnie nie da się zrozumieć.*
- *Nie ma też miejsca na obcowanie z naturą – symbolizujące ją „psy, koty i ptaki” tracą swój sens.*
- *Przyroda idealnie wpisuje się w wygląd miasta, dodaje mu uroku, piękna, a także sama jest wdzięczna mieszkańcom za dobre relacje, przesyłając im pozdrowienia z innych części świata.*

Niezamierzony efekt stylistyczny (np. powstanie wypowiedzi upraszczającej czy nawet trywialnej) wynika czasem z posłużenia się kolokwialnym powiedzeniem, niepasującym do opisu poważnych treści. Przykładem może być poniższe zdanie, w którym zacytowano słowa z filmu *Psy* (W. Pasikowskiego), znanego z dosadnego języka:

*Izabela była osobą eteryczną, nijaką, mdlą, egoistyczną, która miłość pojmowała w całkowicie inny sposób, bawiła się Wokulskim i jego uczuciami. „To zła kobieta była”.*

### Błędy polegające na stosowaniu nieuzasadnionych powtórzeń

Tekst, który zawiera niecelowe powtórzenia, sprawia wrażenie niedbałego lub nieporadnie sformułowanego. Używanie w bliskim sąsiedztwie tych samych wyrazów czy połączeń słownych świadczy często o ubóstwie językowym autora – o tym, że nie potrafi on wykorzystać różnych środków językowych do zbudowania logicznej wypowiedzi. Nieuzasadnione powtórzenia prowadzą do powstania rażących błędów językowych, co potwierdzają np. poniższe fragmenty prac uczniów:

- *Sugerując, iz „ważniejsze, kto cię zna, niż kogo znasz” [Wisława Szymborska] zaznacza, iz wszystko poddane jest bezpośredniej promocji własnej osoby, powodując, iz zatracą się wartość ludzkiej egzystencji.*
- *Natura sama, bez ingerencji człowieka, tworzy dla niego miejsce idealne do życia. Przyroda idealnie wpisuje się w wygląd miasta (...).*
- *Myślę, że jest to właściwe, ponieważ nieuzasadnione jest odrzucać przeszłość.*
- *Motyw przemijania jest tu niemalże przez cały film. Główni bohaterowie przez cały film starzeją się o jakieś 50 lat i widać, że przemijanie odcisnęło na nich swe piętno.*

Powtarzanie tych samych sformułowań może niekiedy powodować, że wypowiedź nie przekazuje czytelnikowi żadnych konkretnych informacji i jest odbierana jako mało precyzyjna, tak jak w podanym fragmencie:

- *Starsze pokolenie ma zupełnie inne sprawy i przejmuje się innymi rzeczami. (...) Młodsze pokolenie jest zupełnie inne, przyzwyczajone do teraźniejszego życia. Martwi się innymi sprawami (...). Nie rozumie jak żyło się dawniej, nie czuje tego, zna to tylko z opowiadań i patrzy na to zupełnie inaczej. (...) Starsze pokolenia wychowywały się w zupełnie innych czasach i trudno im zrozumieć obecne pokolenia.*
- *Świat jest zadziwiający, zachwyca swym pięknem. (...) Dziś mimo, że od pojawienia się pierwszych ludzi na ziemi minęło wiele czasu, świat nas zdumiewa i zachwyca. Noblistka Szymborska również uległa zachwytowi nad światem.*

W ostatnim fragmencie powtórzeń towarzyszy nienaturalnie emfaticzny sposób opisu, co sprawia, że styl wypowiedzi jest jeszcze bardziej rażący.

Trzeba podkreślić, że nie każde powtórzenie jest błędem stylistycznym. Na negatywną ocenę zasługują jedynie powtórzenia niecelowe, wynikające z nieporadności językowej autora. Niekiedy jednak nie da się uniknąć użycia tego samego sformułowania, a próba zastąpienia go innym określeniem wprowadza dysharmonię stylistyczną, por.

*Rodzina ma dla wielu osób coraz mniejsze znaczenie. Nie każdy dobrze się czuje w tej jednostce społecznej.*

Autorowi zdania zależało zapewne na uniknięciu powtórzenia tego samego rzeczownika, zastąpił go zatem wyrażeniem ogólniejszym, ale w tym kontekście nienaturalnym, kontrastującym stylistycznie z pozostałą częścią wypowiedzi.

Nierzadko się też zdarza, że powtórzenie służy osiągnięciu spójności składniowej tekstu, por.:

*Każda epoka literacka jest inna od poprzedniej. Każde pokolenie zadaje sobie inne pytania i każde znajduje inne odpowiedzi.*

W przytoczonym fragmencie powtórzenie jest poprawnie wykorzystanym zabiegiem stylistycznym – pozwala na uwydatnienie pewnych elementów wypowiedzi i płynne powiązanie ich ze sobą.

\* \* \*

Nie sposób przewidzieć wszystkich błędów stylistycznych, które mogą się znaleźć w pracach uczniów, powyższe opracowanie należy zatem traktować jedynie jako podstawę do oceny podobnych błędów znalezionych przez oceniającego. Właściwa ocena błędów stylistycznych jest zadaniem niełatwym i wymaga od osoby sprawdzającej tekst dużego wyczucia językowego. Każde odstępstwo od normy stylistycznej musi być oceniane indywidualnie.